

33. Грек И., Червенков Н. Българите от Украйна и Молдова: минало и настояще / И. Грек, Н. Червенков. — София: Христо Ботев, 1993. — 296 с.
34. Пачев С.И. Переселення болгар до Приазов'я у 1861-1863 рр. / С.И. Пачев // Записки науково-дослідної лабораторії історії Південної України ЗДУ: Південна Україна ХVШ-ХІХ століття. — Вип. 2. — Запоріжжя: РА "Тандем-У", 1996. — С. 130—139.
35. Пачев С.И. Возникновение болгарских сёл в Северном Приазовье (1861-1863) / С.И. Пачев. — Мелитополь: МГПУ, 2007. — 88 с.
36. Пачев С.И. Міграції болгар і гагаузів у Таврійській губернії після російсько-турецької війни 1877–1878 рр. / С.И. Пачев // Дриновський збірник. — Т. III. — Харків-Софія: Академічне вид-во ім. проф. Марина Дринова, 2009. — С. 276—285.
37. Степанов Ф.И. З історії переселення болгар у Південну Україну в 50-60-х роках ХІХ ст. / Ф.И. Степанов // Український історичний журнал. — 1996. — № 1. — С. 76—81.
38. Маринов Д. Политически движения и въстания в Западна България (Видинско, Ломско, Белоградшко и Берковско. Приносят за българската история) / Д. Маринов // Сборник за народни умотворения, наука и книжнина. — София, 1890. — Кн. 2. — С. 61—114.
39. Титоров Й. Българите в Бесарабия / Й. Титоров. — София, 1903. — 115 с.
40. Дякович В. Българите в Бесарабия. Кратък исторически очерк с пет приложения / В. Дякович. — София, 1930. — 118 с.
41. Хаджиниколова Е. Някои въпроси по преселването на българи в Русия през 1861 г. / Е. Хаджиниколова // Исторически преглед. — 1976. — № 6. — С. 45—61.
42. Хаджиниколова Е. Переселение болгарского населения из Молдавского княжества в Россию в 1860–1861 гг. / Е. Хаджиниколова // Bulgarian Historical Review. — 1986. — № 3. — С. 43—55.
43. Хаджиниколова Е. Българските преселници в южните области на Русия (1856-1877) / Е. Хаджиниколова. — София, 1987. — 176 с.

Пачев С.И. Историография миграции болгарского населения на Юге Украины в 60-е гг. ХІХ века

Статья посвящена историографическому анализу статей и монографий украинских и зарубежных историков, которые изучали миграцию болгарского населения на юге Украины в 60-е гг. ХІХ в. Сделан вывод о том, что на данный момент созрела необходимость создания обобщающей монографии по данному вопросу.

Ключевые слова: историография, болгаристика, миграции

Pachev S.I. Historiography of migration of the Bulgarians in Southern Ukraine in the 60-s 19 th century

The article is devoted to the historiographical analysis of articles and monographs of Ukrainian and foreign historians who have studied the migration of the Bulgarian population in southern Ukraine in the 60-ies. Nineteenth century. Concluded that at present the necessity for generalizing monograph on the subject.

Key words: historiography, bolharystyka, migration

УДК: 930.1(470):177.72“18/19”

К. А. Петрова

ПРОБЛЕМА МОТИВАЦІЇ БЛАГОДІЙНОСТІ В РОСІЙСЬКІЙ ІМПЕРІЇ В СУЧАСНІЙ ІСТОРІОГРАФІЇ

Розкриваються основні підходи до визначення мотивів благодійності в історіографії другої половини ХХ століття. Велика увага приділена мотивам благодійності підприємців, що з другої половини ХІХ ст. почали відігравати активну роль у соціальному та політичному житті Російської імперії. Здійснено спробу групування мотивів.

Ключові слова: благодійність, меценатство, мотиви, купецтво.

Підвищений інтерес до дослідження історії благодійності зумовлений необхідністю звернення до накопиченого в минулому досвіду в цій галузі. На сьогодні вже маємо значну кількість наукових праць стосовно історії благодійності та меценатства, які присвячені благодійній діяльності окремих осіб чи, навіть, родин, регіонів, сфер та певного періоду. Проте, так чи інакше, всі вони торкаються мотивів благодійності. Більшість дослідників дотримується думки, що витoki благодійності слід шукати у християнстві, що релігійний чинник є домінуючим. Вважається, що серед купецтва побувала думка про відповідальність за багатство перед Богом: «Бог за багатство зажадає відповіді». Цю думку розвиває російський дослідник купецтва П.А. Буришкін, який зазначає, що купці дивились на свою діяльність не лише, або не стільки як на джерело наживи, а як на виконання завдання, свого роду місію, покладену Богом чи долею. Про багатство говорили, що Бог його дав в користування і буде вимагати за нього відповідь, що виражалося частково і в тому, що саме в купецькому середовищі надзвичайно були розвинені і благодійність, і колекціонування, на які і дивились як на виконання якоїсь справи, назначеної небом [1, с.92]. Про те, що сенс благодійності полягає у спасінні душі того, хто дає, та забезпеченні йому вічного життя після смерті говорить і російська дослідниця Л.Б. Сукіна [2, с.24].

Пов'язують витoki благодійності з прийняттям християнства і українські дослідники Тетяна Курінна та Олександр Донік. Так, Т. Курінна у своїй роботі «Історико-культурні передумови становлення ідеї милосердя й благодійності» наголошує, що з прийняттям християнства в Київській Русі (988 р.) поступово стверджувалася ідея милосердя та опікування знедоленими та немічними, вона вважає, що в основі культури благодійності лежить саме ідея милосердя. «Милосердя стало основою культури, ставши нормою, законом у релігіях, а через спосіб життя милосердя, благодійність перетворилися у звичаї, традиції у багатьох народів, у тому числі й українського» [3, с.289]. Тобто, тепер допомога скривдженим та знедоленим стає обов'язком релігійної людини. Тому логічно, що саме церква взяла на себе відповідальність за бідних, забезпечуючи їх продуктами, надаючи можливість навчання та лікування, що перші благодійні внески були спрямовані у церковні інститути. За словами О.М. Доніка навіть «у сучасних словосполученнях «сестра милосердя» й «брат милосердя» збереглася пам'ять про те, що першими людьми, які присвятили себе шляхетній справі догляду за знедоленими, були ті, хто прийняв чернечу обітницю» [4, с.161].

Також Т. Курінна зазначає, що з прийняттям християнства, в основі якого лежить ідея милосердя, благодійність перетворилася у звичаї, традиції для багатьох народів, в тому числі й українського [3, с.290]. Дещо конкретизує О.М. Донік стосовно купців: оскільки вони переважно вийшли з низів, то зберігають традиції і релігійність народу, які зберігають ідею взаємодопомоги [5, с.38]. Стосовно ідеї взаємодопомоги цікава думка присутня у одеської дослідниці І.С. Гребцової. Не виключаючи християнство як коріння благодійності, дослідниця зазначає, що народна традиція взаємодопомоги ґрунтується не стільки на моральних нормах та релігійному світобаченні, скільки на здоровому глузді та досвіді людського співіснування [6, с.16].

Українська дослідниця С. Поляруш також зазначає, що причиною виникнення такого явища як благодійність є християнські цінності. Проте релігійний мотив вона пов'язує перш за все з ідеями співчуття та допомоги ближньому [7]. Такої ж думки дотримується український дослідник благодійності Ф.Я. Ступак [8].

Наголошував на релігійності благодійників і російський дослідник М.Л. Гавлін. Автор відстоює думку про велику роль посиленого релігійного виховання, що стимулювало прагнення уникнути внутрішнього душевного розладу, жити чи хоча б померти у згоді зі своєю совістю. За його словами: «окрім багатства та честолюбства, прагнення виділитися, що визначали розмах меценатства, залишались внутрішні пориви жертвувачів обумовлені релігійним вихованням та релігійним уявленням про душу в потойбічному світі» [9, с.7].

Але в такому сенсі ми можемо спостерігати не лише продовження релігійних традицій та ствердження ідеї милосердя, але і певний прагматизм, острах за власне життя та надію на життя після смерті.

Велику роль у розвитку благодійності зіграла ситуація в країні, як політична, так і економічна її сторона. Так російська дослідниця А.Л. Свєрдлова виокремлює соціально-політичні причини розвитку благодійності, що полягають у послабленні цензури за правління імператора Олександра II, у можливості виражати свої погляди, в тому числі в галузі театрального мистецтва та художньої творчості [10, с.135]. Український дослідник О. Ільченко наголошує на тому, що активізація благодійного руху зумовлена розвитком капіталістичних відносин і формуванням підприємницького прошарку, який зосередив в своїх руках потужні капітали, був тією соціальною силою, яка потенційно забезпечувала матеріальні передумови для зростання благодійності [11, с.88].

Не можна також уникнути, за словами О.М. Доніка, прагматичних мотивів, які озвучує також С. Поляруш. Окрім того, що завдяки пожертвам та різним видам допомоги окремі громадяни підвищували свій авторитет та створювали чи покращували свій імідж, вони також отримували реальні вигоди. Держава заохочувала значні благодійні внески, нагороджуючи за це чинами, званнями, орденами, вступом до Імператорського Людинолюбного товариства, Відомства установ імператриці Марії. Таким чином, благодійники крім звань, чинів та пенсії отримували певне визнання в суспільстві, підвищували свій статус, включалися до життя верхівки. Це був певного роду компроміс між державою та приватними благодійниками. Благодійність продовжувала здійснюватися під егідою держави, а приватні благодійники за свої внески отримували від держави таку собі нагороду [4, с.167]. Ціле дослідження стосовно вигод від благодійної діяльності проведене В.Г. Бобровниковим у роботі «Из практики награждения россиян за благотворительную деятельность» [12]. Про чини і звання як домінуючий мотив благодійності говорить російський дослідник купецтва А.Н. Боханов. За його словами благодійність давала можливість отримати чини та звання, які іншим шляхом (професійною діяльністю) не можна було отримати. Проте він не абсолютизує цей момент, не виключає існування людей, що допомагали безкорисно [13].

Купецький стан, окрім вказаного вище релігійного мотиву, мав і інші причини. Тільки-но з'явившись на великій сцені вони всяко намагалися утвердитися, дотягнутися до рівня життя дворян. Вони випрацювали за словами О.М. Доніка певні стереотипи «престижної соціальної поведінки». І згодом на великих підприємствах стають обов'язковими відрахування на навчальні та лікувальні заклади, таким чином купці демонстрували свої фінансові можливості [5, с.38].

Дослідники часто приводять слова підприємця Ізраїля Бродського: «Я даю не тому, що мені хочеться дати, а тому, що я розумію, що треба і необхідно давати» [4, с.169]. На нашу думку ці слова показують відхід від суто релігійних мотивів до прагматичних. Слово «треба» яскраво розкриває той стереотип

«престижної соціальної поведінки». Навряд чи слід засуджувати цих людей, адже вони надавали реальну та вагому допомогу нужденним. До того ж людей з такою життєвою позицією було багато.

Але, якщо враховувати вже згаданий вище момент про нестримне бажання нового покоління промисловців досягнути певного положення в суспільстві, яке все ще належало дворянам, то можна припустити, що купці хотіли мати те, що колись належало дворянам. І це навряд чи можна назвати власне ростом культури, а скоріше скупівлею престижних речей.

Більша частина пожертв йшла на користь жебраків. Жебрацтво існувало в Російській імперії завжди, але з другої половини XIX століття в силу економічних спадів з'являється велика кількість безробітних, багато з яких ставали жебраками. Але для деяких це було скоріше стилем життя, ніж наслідком економічних незгод. Е.П. Хорькова зазначає, що ще Петро I боровся проти жебрацтва, що підтримується милостинею. Авторка ставить питання: чи треба забирати гроші у одних, забезпечуючи собі нетрудовий прибуток, та роздавати з благодійною метою у вигляді милостині іншим [14, с.439].

Цю думку жваво розвинув Ю.Н. Тазьмін. Для нього така ситуація виглядає парадоксальною. Парадокс полягає в тому, що любов до ближнього для підприємців поширювалась не на дійсно ближніх – своїх найманих робітників, які жорстко експлуатувалися, а на людей, для багатьох з яких жебрацтво стало професією. Підтверджуючи свою думку автор наводить приклади сімей російських підприємців, які жертвували гроші жебракам в той час, коли працівники їхніх підприємств влаштовували страйки та бунти. У зв'язку з чим Ю.Н. Тазьмін припускає, що меценатство та благодійність підприємців були не стільки виявом турботи про душу, скільки проявом демонстративного споживання [15, с.93].

Історія України має свої приклади благодійної діяльності підприємців. Окрім того, що підприємці намагалися показати розмах свого життя і марнотратили, все ж це були достатньо розумні люди. Вони розуміли, що на їхніх підприємствах мають працювати більш кваліфіковані робітники, а тому багато хто з них виділяв кошти на заснування навчального закладу, або ставав його попечителем. Наведемо приклад підприємця Іогана Гергардовича Леппа, що у 1910 р. заснував стипендію імені свого діда Петра Петровича Леппа. Для цього І.Г. Лепп пожертвував 1600 руб. Сама стипендія мала виплачуватися на відсотки від цього капіталу (5%). Цю стипендію могли отримати саме діти працівників заводу «Лепп і Вальман». Діти, що отримували стипендію, звільнялися від оплати за навчання, а самі витрати покривалися за допомогою стипендіального капіталу [16, с.231]. Це явище не можна назвати суто поривом душі, адже промисловці чудово розуміли, що на їх підприємствах мають працювати кваліфіковані робітники. А тому охоче жертвували на справу освіти. Проте бачимо турботу про працівників власного підприємства, а не про «інших». Таку поведінку підприємців детально аналізує О.М. Донік у роботі «Купецтво України в імперському просторі (XIX ст.)». На межі XIX-XX століть відбувається зміна поколінь підприємців. Старе покоління, неграмотне, зі сліпою жагою наживи, змінюється новим, яке сформувалося у новому економічному і соціальному середовищі, з достатньо високим рівнем освіти, широким кругозором. Вони розуміли, що заняття благодійністю стане в нагоді при розширенні власної підприємницької діяльності, адже благодійні внески були виявом їх громадської активності, шляхом до визнання в суспільстві, що сприяло підйому їх бізнесу [17, с.185].

Ю.Н. Тазьмін підтверджує свою думку, що «меценатство та благодійність російських підприємців були не скільки виявом турботи про душу, скільки демонстративним споживанням» [15, с.93] за допомогою слів шотландського економіста Адама Сміта. А. Сміт писав, що внаслідок того, що люди охоче співчують радості, ніж горю, ми виставляємо напоказ своє багатство і криємо свою бідність. Усвідомлення цього є головною причиною, що спонукає нас прагнути до багатства [15, с.93].

Ці слова А. Сміта Ю.Н. Тазьмін адаптує до Російської імперії відмічаючи, що «буржуазія не була класом переможців; дворянство продовжувало залишатися привілейованим класом, що стоїть вище буржуазії». Саме тому підприємці намагаються своїми справами стати на рівні з дворянством, вони так як і дворяни починають витрачати гроші на те, що і дворяни.

Ця ж думка присутня у російського історика А.Н. Боханова. Він наголошує на тому, що серед дворянства праця підприємця не поважалася. Люди високого рівня мали бездумно витрачати гроші та грати в карти, але аж ніяк не працювати. Тому підприємці шукають іншу галузь, де їх справу вважатимуть престижною. Саме такою галуззю стає меценатство та благодійність [13, с.6].

Окрім наведених вище вже традиційних мотивів благодійності, сьогодні з'являються нові цікаві думки. Так, О.М. Донік вважає, що мотивом благодійності могли слугувати сімейні традиції [17, с.201]. Тобто, молоде покоління вбирало в себе батьківський спосіб життя, в тому числі і традиції благодійності. Також О.М. Донік зазначає такий мотив як патріотизм, що особливо проявлявся під час лиха (голод, війна) [17, с.202]. Російська дослідниця Г.М. Ульянова вказує на такий мотив як сімейні обставини. Здійснивши ґрунтовне дослідження, вона встановила, що не мали власних дітей сім чоловік з десяти жертводавців [18, с.178]. Ф.Я. Ступак у роботі «Благодійні товариства Києва» зазначає, що благодійність може здійснюватися як мода [8, с.16]. Російська дослідниця А.Л. Свердловна наводить ще одну причину – це «загальний ріст російської культури у другій половині XIX – початку XX століття», що притаманне і для України. В цей час відбувається активний пошук нових творчих форм та способів погляду на світ. До того ж відбувається розорення дворянських родин, які масово розпродують власне майно за безцінь. В тому числі з-під молотка виходять і витвори мистецтва. І як зазначає авторка це сприяє поширенню колекціонування. Таким чином, відбувається «вплив культури на формування особистостей меценатів» [10, с.136].

Оскільки, з другої половини ХІХ ст. активну роль у соціальному та політичному житті починають відігравати підприємці. Будучи фінансово забезпеченими, підприємці стають основними благодійниками та меценатами. Мотиви, що спонукали підприємців вкладати кошти в благодійність можна згрупувати таким чином: мотиви, спрямовані на примноження власного прибутку; мотиви, зумовлені вихованням, та мотиви, зумовлені особистісними характеристиками.

До мотивів, що спрямовані на примноження прибутку можемо віднести:

1. Державне заохочення. Підприємці часто давали гроші на соціальні потреби, а за це отримували чини та звання, що підвищували їх авторитет у середовищі підприємців, що в свою чергу забезпечувало сприятливіше ведення справ.

2. Бажання мати на своїх підприємствах кваліфікований персонал. Саме тому майже обов'язковими стають відрахування на освіту, більшою частиною технічну, та лікування.

3. Станове суспільство Російської імперії. Адаже дворяни продовжували вважатися привілейованим класом, а підприємці всяко намагалися досягти їх рівня. Тому давали гроші на благодійність за чини, звання та членство у різноманітних організаціях, а також займалися колекціонуванням речей, що колись належали дворянам.

Стосовно мотивів, обумовлених вихованням:

1. Релігійність родин підприємців, острах, що Бог зажадає відповіді за багатство, та острах за життя у потойбічному світі.

2. Передання благодійної справи у спадок. Передання справи життя у спадок могло супроводжуватися і перейняттям справи благодійності та меценатства.

3. Отримання гарної освіти. Переймаючи разом з освітою ідею милосердя та потяг до прекрасного, справа благодійності та меценатства ставала для них потягом душі.

Стосовно мотивів, зумовлених особистісними характеристиками підприємців слід сказати, що часто це були люди унікальної долі, вони гостро сприймали проблеми сьогодення і жертвували свої кошти, розум та енергію на вирішення цих проблем.

Взагалі поділ мотивів є досить умовним, адже часто вони переплітаються між собою, іноді, навіть, співпадають. Щоб краще розібратися у мотивах благодійників та меценатів, слід відкривати нові імена благодійників та звертатися до нових джерел.

Джерела та література

1. Бурьшкін П.А. Москва купеческая / Павел Афанасьевич Бурьшкін. – М.: Издательство «Столица», 1990. – 352 с.
2. Сукина Л.Б. Понятие благотворительности в культуре русского Средневековья // Благотворительность в России 2003/2004: статьи / Л.Б. Сукина. – СПб, 2004 – С.19-24.
3. Курінна Т. Історико-культурні передумови становлення ідеї милосердя й благодійності / Т. Курінна // Вісник Національної академії державного управління. – 2007. – №2. – С.283-295.
4. Донік О.М. Благодійність в Україні (ХІХ – початок ХХ ст.) / О.М. Донік // Український історичний журнал. – 2005. – №4. – С.159-177.
5. Донік О.М. Купецтво як стан в Україні (ХІХ ст.) / О.М. Донік // Український історичний журнал. – 2006. – №3. – С.16-42.
6. Гребцова І.С. Становление государственного попечительства и общественной благотворительности в Одессе в конце XVIII – 60-е гг. XIX ст.: монография / И.С. Гребцова, В.В. Гребцов. – Одесса: «Астропринт», 2006. – 320 с.
7. Поляруш С. Формування мережі благодійних товариств на Лівобережній Україні (кінець ХVІІІ – початок ХХ ст.) / С. Поляруш // Історія в школі. – 1997. – №10-11. – С.12-16.
8. Ступак Ф.Я. Благодійні товариства Києва (др. пол. ХІХ – поч. ХХ ст.): монографія / Ф.Я. Ступак. – К.: «Хрещатик», 1998. – 220 с.
9. Меценатство в Росії: науко-аналитический обзор. – М., 1994. – 50 с.
10. Свердлова А.Л. Меценатство в Росії як соціальне явлення / А.Л. Свердлова // Социологические исследования. – 1999. – №7. – С.134-137.
11. Ільченко О. Феномен благодійності в історії Києво-Могилянської академії / О. Ільченко // Гуманізація навчального процесу. – Слов'янськ, 2010. – Вип. LII. – Ч. II. – С.88-98.
12. Бобровников В.Г. Из практики награждения россиян за благотворительную, «общепользную деятельность» и «человеколюбие» (с XVII в. по 1917 г.) // Благотворительность в России 2003/2004: статьи / В.Г. Бобровников. – СПб, 2004 – С.41-47.
13. Боханов А.Н. Коллекционеры и меценаты в России / А.Н. Боханов. – М.: Наука, 1989. – 192 с.
14. Хорькова Е.П. История предпринимательства и меценатства в России / Е.П. Хорькова. – М.: «Издательство ПРИОР», 1998. – 496 с.
15. Тазьмин Ю.Н. Меценатство и благотворительность в России. К вопросу о мотиваціях / Ю.Н. Тазьмин // Социологические исследования. – 2002. – №2. – С.92-98.
16. Романюк М.В. Освіта Хортицького менонітського округу (кінець ХVІІІ – початок ХХ сторіччя) / М.В. Романюк // Теоретичні та практичні питання культурології: збірник наукових статей. – Запоріжжя, 2000. – Випуск III. – С.228-233.
17. Донік О.М. Купецтво України в імперському просторі (ХІХ ст.): монографія / О.М. Донік. – К.: Інститут історії України НАН України, 2008. – 271 с.
18. Ульянова Г.Н. Благотворительность в Российской империи. Конец XVIII – начало XX века: дис. ... доктора ист. наук / Ульянова Галина Николаевна. – М., 2006. – 608 с.

Петрова Е. А. Проблема мотивации благотворительности в Российской империи в современной историографии

Раскрываются основные подходы к определению мотивов благотворительности в историографии второй половины XX века. Большое внимание уделено мотивам благотворительности предпринимателей, которые со второй половины XIX века начали играть активную роль в социальной и политической жизни Российской империи. Сделана попытка группирования мотивов.

Ключевые слова: благотворительность, меценатство, мотивы, купечество.

Petrova K. A. The problem of the charity motivation in the Russian empire in the contemporary historiography

The article dwells upon the main approaches to the definition of the charity motives in the historiography in the second half of the XX century. Great attention is paid to the charity motives of the entrepreneurs who had begun to play an active part in the social and political life of the Russian Empire since the second half of the XIX century. The motives were attempted to be grouped.

Key words: charity, patronage, motives, merchants.

УДК: 94(477.74):323.12(=411.16)“1905”

I. С. Дружкова

«ОДЕССКИЕ НОВОСТИ» ЯК ІСТОРИЧНЕ ДЖЕРЕЛО ДЛЯ ВИВЧЕННЯ ПОДІЙ ОДЕСЬКОГО ПОГРОМУ 1905 РОКУ

У публікації авторка ставить за мету з'ясувати, як події погрому 1905 року відображені у газеті «Одеські новини». В ній одразу після погрому з'являється інформація про винуватців, на думку одеситів. Друкуються матеріали про діяльність одеської самооборони. Уяву про національний і соціальний склад членів одеської самооборони можна скласти по некрологах й інших документах. На шпальтах газети передруковуються матеріали із-за кордону. Крім того, погроми знайшли відбиток у творах відомих діячів мистецтва.

Ключові слова: Погром, «Одеські новини», некрологи, євреї, самооборона

Погроми 1905 р. були викликані загальнополітичними причинами й організовані для придушення революційного руху царським урядом. Вони були спрямовані проти євреїв й інтелігенції як найбільш активних учасників революційного руху. У силу особливостей свого соціального та правового положення в Російській імперії євреї приймали більш активну участь у революційному русі в порівнянні із представниками інших національностей [1]. Це цілком закономірно, бо у революціях завжди відіграють значущу роль пригноблені люди, пригноблені національності й пригноблені класи» [2].

В голові простої тогочасної людини поняття «євреї» і «революціонер» підміняли одне одного, тим більше, що державна політика з національних питань не перешкоджала, а скоріше сприяла подібній підміні. Щодо основних причин і винуватців виникнення погромів 1905 р. у Російській імперії написана величезна кількість наукової й науково-популярної літератури, найчастіше із цілком протилежними висновками. Дивним є те, що останнього часу з'являються роботи які практично збігаються у висновках з рішеннями сенатської комісії, що «розслідувала» події 1905 р. [3]. Можливо це явище пов'язано з загальною тенденцією до перегляду оцінок основних подій нашої історії.

В цій публікації авторка ставить за мету з'ясувати, як у перші два місяці після погромів реагувала одеська преса, на прикладі газети «Одесские новости». Проаналізувати як сприймали очевидці одеський погром 1905 року безпосередньо після події, кого саме вони звинувачували у цій трагедії.

На території України відбулася переважна більшість всіх жовтневих погромів 1905 р. За даними Єврейської енциклопедії, у губерніях, що перебували на території сучасної України, відбулося 588 погромів[4]. Така величезна кількість пояснюється тим, що на території України на початку XX ст. мешкало близько половини всього єврейського населення Російської імперії. В Одесі, як відомо, відбувся один з найбільших погромів. Повстання на панцирнику «Князь Потьомкін-Таврійський», що відбулося влітку того ж року, додатково підіграло страсті. В липні 1905 р. були передруковані відомості з іноземних періодичних видань і всі вони схожого змісту, як на приклад з Будапешта: «тысячами приходится считать эмигрантов из России, которые бегут в Швейцарию и Англию, останавливаясь по дороге в Румынии и Пеште. Большая часть этих выходцев – из Одессы. После случая с «Потемкиным», более 20 тыс. одесситов эмигрировали из Одессы, опасаясь **погромов**» [5]. Одним з додаткових свідчень вибухонебезпечної ситуації, що призвела до масової міграції, була брошура антисемітського змісту, автор якої ховався під прізвиськом «Старожил», а у світлі листопадних подій замовником цієї брошури прямо називали одеського градоначальника Д. Нейдгардта [6].

Після трагедії одеські газети стали виходити з 22 жовтня (на п'ятий день погрому). Сторінки, присвячені подіям 18-22 жовтня, нагадують хроніки військових подій. Так в Єлисаветграді погром почався з 18 жовтня, згадувалося про масу поранених і біля десяти вбитих, наводилися дані про арешти самооборонців. Примітно, що на заводі Єльворті робітники побіили демонстрантів («патріотів»). Втручання міської думи обмежалося зверненням до населення, що не дуже допомогло. Група адвокатів і міський равін звернулися по допомогу з телеграмами до губернатора й графа С. Вітте, на які не одержали відповіді [7].